

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

Atatürk University Journal of Faculty of Letters

Sayı / Issue 67, Aralık/ December 2021, 122-146

19. YÜZYIL DİVAN ŞAİRİ HAYRÎ VE ŞİİRLERİ

19th Century Diwan Poet Hayri and His Poems

(Makale Geliş Tarihi: 05.10.2020 / Kabul Tarihi: 16.07.2021)

Orhan KILIÇARSLAN*

Öz

Divanlar arasında şairin kendisi tarafından tertip edilenler/görülenler olduğu gibi ölümlerinden sonra bir başkası tarafından derlenmiş örneklere de rastlanabilmektedir. Şiirleri herhangi bir sebepten toplanamamış şairlere ilişkin bilgiler döneminin edebiyat ve kültür hafızası olan mecmualar vasıtasıyla ortaya konulabilir. Sistematik bir biçimde yazılan mecmualar olabildiği gibi belirli bir düzeni takip etmeyen mecmualar da vardır. Bu mecmualar içinde şiirlerinden örnekler olan şairler hakkında edebiyat kaynaklarında yer alan sınırlı bilgilere yeni bilgiler eklenebilmektedir. Mecmualar, diğer mecmualarda/kaynaklarda geçen şiirlerin karşılaştırılması yoluyla şairin kimliğinin tespit edilmesi açısından da önemlidir. Ayrıca bu kayıtlar, şairin kendi dönemi ile önceki ve sonraki dönem şairleri ile olan ilişkilerini tespit etme açısından da değerli bilgiler sunar. Bu değerlendirmelere örnek teşkil eden bir mecmua Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 22 Sel 2299 numarada kayıtlıdır. Mecmuada 19. yüzyıl şairlerinden Hayrî'nin şiirleri tespit edilmiş, bu şiirlerden hareketle şairin şiirlerine dair değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hayrî, Divan Şiiri, Mecmua, Şiir, 19. yüzyıl.

Abstract

Among diwans there are ones which are arranged/analysed by the poet himself and also those which are compiled by someone else after the decease of poets. Information about poets whose poems could not be compiled for any reason could be attained thanks to periodicals which serve as the literary and

* Dr. Öğr. Üyesi., Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı., Assist. Prof. Dr., Duzce University, Faculty of Science and Literature, Turkish Language and Literature. orhank19@hotmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9479-6975>.

cultural database of the period. There are periodicals which are released systematically and also those which have no regularity. Within these periodicals, we can add new information about a poet with poetry samples to the existing restricted ones in literary sources. Periodicals are important for detecting the identity of the poet by comparing his poems included in other periodicals/resources. Also, these records provide us with valuable information for detecting the relation of poet's era with his previous and following period. A periodical which sets an example for these evaluations is recorded in 22 Sel 2299 at Edirne Selimiye Manuscript Library. On this periodical, the poems of Hayri who is one of 19th century poets have been detected and with reference to these poems, evaluations on the poems of the poet have been carried out.

Keywords: Hayri, Diwan Poetry, Periodical, Poet, 19th century.

Giriş

Edebiyat tarihi için temel kaynaklardan olan şiir mecmuaları, çoğunlukla farklı şairlerin şiirlerinin bir araya getirildiği eserlerdir. Bazı şiir mecmualarında bir veya birden fazla şairin zemin şiirine yazılan nazirelerin derlendiği de görülmektedir. Mecmuaların tertibinde mürettibin şahsi beğenileri belirleyici olabileceği gibi belli bir özellik/unsur esas alınarak da derlemeler yapılmıştır. Şiir mecmuaları arasında farklı yüzyıllara dağılmış şairlerin şiirlerinin kaydedildiği örnekler yanında aynı zaman ve zeminde yer alan, aynı coğrafyayı paylaşan şairlerin şiirlerinden örneklerin toplandığı mecmualarla da karşılaşılabilir. Mecmualarda kaydedilmiş olan bir şaire ait şiirler, bu şairin pek çok şiir mecmuasına girmiş aşına şiirleri olabileceği gibi muhtemelen başka ana bir kaynaktan çekilmiş şiirleri de olabilir. Bu kaynaklar arasında tezkireler, nazire mecmuaları, diğer şiir mecmuaları vb. sayılabilir. Bu ihtimaller dışında şairin dağınık bir biçimde bulunan şiirlerinin bir mecmua/defter içine girmesi, derlenmesi amacı güdülerek kaydedildiği de düşünülebilir.

Şiir mecmuaları, düzenleyicilerinin şahsi beğeni ve zevklerini yansıtması bakımından incelenmesi gereken eserlerdir. Sadece bu durum dahi bir şiir mecmuasını özel kılan unsurlardandır. Bunun yanında gelenek içinde mecmua tertiplerinin belli kaideler etrafında şekillendiği de söylenebilir. Mecmuaların derlenmesinde belli usullerden ziyade daha özel ve sınırlayıcı unsurların dikkate alındığı mecmua örnekleriyle de karşılaşılmaktadır. Bir meşrebe yahut bir meslek zümresine ait şairlerin şiirlerinin derlendiği örnekler yanında bir bölge yahut bir şehir özelinde derlenen şiir mecmuaları da vardır. Bu tarz mecmualarda çoğunlukla belirlenen bölge yahut şehre aidiyeti olan şairlerin şiirleri toplanmıştır. Belirli unsurlar etrafında oluşturulan mecmualar -diğer örneklerine benzer şekilde- öncelikli olarak biyografik bilgilerin detaylandırılması veya yanıltıcı bazı tarihi kayıtların düzeltilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bunun yanında bu mecmualar vasıtasıyla hiçbir kaynaktaki adına, mahlasına rastlanıl(a)mayan şairler hakkında fikir edinilebilecek kadar bilgiye ulaşabilme durumu da söz konusudur.

Şiir mecmuaları içinde bir şehre ait şairlerin şiirleri özelinde derlenen mecmualara örnek olarak Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde 22 Sel 2299 numarada kayıtlı mecmua gösterilebilir. Mecmuanın geneline bakıldığında ilk dikkat çeken özellik şiirlerin şairlerine ilişkin verilen "Edirneli/Edirnevî" kayıdır. Mecmuanın bütünündeki şiirlere bakıldığında mecmuanın Edirne'de doğan, yetişen yahut çeşitli vesilelerle bu şehirde bulunan şairlerin şiirlerinden yapılan bir seçki olduğu görülmektedir. Mecmuanın tamamı manzum metinlerden oluşmayıp çeşitli sayfalarda mensur kısımlar da vardır. Mecmua varak usulünde numaralandırılmamış, her varağın bir yüzü sayfa olarak değerlendirilerek tekil numaralandırma yapılmıştır. Mecmuada manzum ve mensur kayıtlar birbirinden farklı yönere kaydedilmiş ve her iki kısımda yeniden numaralandırılmıştır. Mecmuanın özellikle üst ve boşta kalan kısımlarına manzum kısımlar eklenmiştir. Bu da manzum kısımların mecmuaya sonradan eklendiğini göstermektedir. Manzum ve mensur kısımlar arasında yazıların ve tertibin farklılığı da bu durumu desteklemektedir.

Mecmuanın manzum kısımlarında "Edirneli/Edirnevî ..." ibaresi ile kaydedilen şiirlerden başka, hat olarak mensur kısımla benzerlik gösteren bazı manzum parçalar da vardır. Bu manzum parçalar yine Edirneli bir şair olan Hayrî'nin çeşitli nazım şekillerindeki şiirleridir. Bu şiirler diğer manzum kısımlardaki sıralamadan farklı olarak peş peşe yazılmıştır. Mecmuada asıl manzum kısmı oluşturan sayfalarda bir şairin birden fazla şiiri, zaman zaman araya başka şairlerden örnekler alınarak yazılmıştır. Hayrî'nin şiirlerinin olduğu kısım mecmuanın 44-49. yaprakları arasındadır. Bu numaralar, toplamda 86 varaktan oluşan mecmuada şiirlerin olduğu yapraklara verilen tekil numaralandırma değildir. Buraya kaydedilen şiirlerden bazıları şair ve şiirleri hakkında bilgi veren -özellikle Edirne tarihini ve kültürünü anlatan- biyografik kaynaklarda da kayıtlıdır.¹

1. Hayrî ve Şiirleri

Kaynaklarda Konyalı, Konevî-zâde olarak anılan döneminin tanınmış hattatlarından Abdullah Rüşdi Efendi'nin oğlu olan Hayrî'nin adı Mehmed'dir. İlmîni ilerletip belirli bir seviyeye geldikten sonra kâtiplik mesleğine yönelen Hayrî, Reşid Paşa-zâde Deli Emin ve Mirza Saîd Paşa'nın divan kâtipliklerinde bulunmuştur. Hâcelik rütbesi alan şair, sonrasında Haziran 1846'da Rumeli ordusu müşirliğine getirilen Ömer Lütfî Paşa'nın yanında bir süre kâtiplik vazifesinde bulunmuş ve Silistre Defterdarlığı görevine tayin edilmiştir. Son görevi olan Silistre Defterdarlığı'ndan ayrıldıktan sonra döndüğü İstanbul'da vefat etmiştir.

Şairle ilgili bilgi veren tezkirelerden *Hâtîmetü'l-Eş'âr*'da yukarıda verilen bilgilerin dışında onun eserleri hakkında "*Mûmâ-ileyhin haylice eş'âr-ı dil-nişîni ve*

¹ Karşılaştırma için bkz. Adıgüzel, Niyazi; Gündoğdu, Raşit. (2014). *Ahmed Bâdî Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*. Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları; Peremeci, Osman Nuri. (2011). *Edirne Tarihi*. Edirne: Bellek Yayınları; Canım, Rıdvan. (1995). *Edirne Şâirleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Dîvân-ı Şevket'e mazbutça bir şerh-i metni vardır" bilgisi verilmiştir. (Çiftçi, e-kitap 2017: s. 124). Şairin şiirlerine örnek olarak *Hâtimetü'l-Eş'âr*'da "*Nedir o şûhda âyâ bu dil-şikenlikler / Kırıp geçirdi bizi bu sitem-figenlikler*" matlâlı gazeli kaydedilmiştir. Hayrî'nin eserleri konusunda Ahmed Bâdî ise *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'sinin şûara faslında onun, *Dîvân-ı Şevket'e* bir şerh yazdığını ve bir hayli de şiiri olduğunu söyleyerek *Hâtimetü'l-Eş'âr*'da geçen aynı bilgileri verir; "*Âsâr-ı ilmiyesinden Dîvân-ı Şevket'e bir şerh-i metni ve haylice eş'âr-ı dil-nişîni vardır*". (Adıgüzel ve Gündoğdu, 2014: s. 1726). Ahmed Bâdî, Hayrî'nin şiirini "*dil-nişîn*" olarak değerlendirdikten sonra şaire ait 1 kaside, 3 gazel, 3 beyit ve 1 müfredini kaydetmiştir. Hayrî'nin kasidesi, Ahmed Bâdî'nin *Riyâz Belde-i Edirne*'sinde "*Emin Paşa vasfında söylemiş olduğu Ramazaniye Kasidesinden*", mecmuada ise "*Edirneli Hayrî Efendi Kasîde der-vasf-ı Emîn Paşa*" başlığı altına kaydedilmiştir. Ahmed Bâdî'nin eserinde bu kasidenin ilk 7 beyti yazılmıştır. Kasidenin beyit sayısı mecmuada 37'dir. *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'de şairin 3 gazeli, mecmuada ise 16 gazeli kaydedilmiştir. Şairin 3 gazeli hem *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'de hem de mecmuada ortaktır.² Bu gazellerin matla beyitleri şu şekildedir;

Nedir o şûhda âyâ bu dil-şikenlikler
Kırıp geçirdi bizi bu sitem-figenlikler

Gamzesi tahrîb-i bünyân-ı dili tedbîr eder
Lîk çeşm-i iltifâtı bak yine ta'mîr eder

Nedir bu pîçiş-i hâtır hayâl-i zülfün ile
Tolaşdı rişte-i fikr iştigâl-i zülfün ile

Ahmed Bâdî'nin Hayrî'nin biyografisi altına şiirlerinden verdiği örnekler içerisindeki 2 beyit ve "*Târîh-i Berây-ı Lihye-i Hod, Târîh-i Berây-ı Lihye-i ser-Tâtârân*" başlıklı iki tarih de mecmuada yer almaktadır. Bu şiirler dışında mecmuada

² Ahmed Bâdî'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eseri ile Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde 22 Sel 2299 ve 22 Sel 2110 numarada kayıtlı mecmualar arasında özellikle hat/yazı açısından benzerlikler vardır. İki mecmuanın da tertip özelliklerinden hareketle Bâdî'nin eserinden parçalar yahut bu eserin bir başka müsveddesi olduğu söylenebilir. *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'nin Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde 22 Sel 2315/1, 22 Sel 2315/2 ve 22 Sel 2315/3 bulunan müsvedde nüshalarında yer alan şairler kısmı ile yapılan karşılaştırmada aynı şair ve şiir örnekleri olmakla birlikte özellikle biyografik bilgilerin eksikliği ve nüshada yer almayan şiirlerin bulunması yönüyle bu iki mecmua ile müsvedde nüsha ayırmaktadır. 22 Sel 2299 numarada kayıtlı mecmuada manzum kısımların mecmuaya sonradan dahil edilmiş olması durumu, bu ayırışmanın önemli göstergelerindedir. Bir diğer nokta ise Ahmed Bâdî'nin eserindeki alfabetik tasnifin mecmuada yerini seçilmiş şair ve şiirlere bırakmasıdır. Bu durumda yukarıdaki numaralarda kayıtlı mecmuaların Ahmed Bâdî'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'sinden seçilen şiirlerin başka bir mecmuaya kaydedilmiş biçimi yahut aynı müellifin müsveddesi için derlediği notlar olduğu söylenebilir.

Hayrî'ye ait “*Târîh-i Berây-ı İbkâ-yı Veliyyü'n-Ni 'amî, Târîh Berây-ı Tabye-i Golos, Târîh Berây-ı Lihye-i Veliyyü'n-Ni 'amî, Târîh Berây-ı Lihye-i Fakîr, Berây-ı Târîh-i Tâtârân Bâ-Ni 'me, Târîh-i Mansıb Şoden-i Veliyyü'n-Ni 'amî*” başlıklarında tarih kıtaları ve beyitleri vardır.

Edirneli Hayrî hakkında bilgi veren kaynaklardan olan Sicill-i Osmânî'de şair ile ilgili oldukça kısa malumat verilmiş, şairin doğum yeri, bulunduğu görevler ve eserlerinden bahsedilmiştir; “*Edirnelidir. Kâtiplikten yetişip Serdâr-ı ekrem Ömer Paşa'ya divan kâtibi, 1270'de (1853/54) Silistre defterdarı olup sonra vefat etti. Şair olup Divan-ı Şevket Şerhi bunundur*” (Akbayar, 1996: s. 663).

Tezkirelerde kendisi ve üslubu ile ilgili çok fazla bilgi bulunmayan Hayrî'ye ilişkin değerlendirmeler, çoğunlukla Edirne özelinde yazılan tarihî ve edebî kaynaklarda verilen bilgilerle sınırlıdır. Bu bilgilerde şairin çok fazla şiiri örnek olarak verilmemiş, şairliği ve üslubuna dair değerlendirmeler de sınırlı kalmıştır. Eldeki şiirlerinden hareketle şairin oturmuş bir üslubunun olduğu söylenebilir. Bu durum, şairin mecmuaya kaydedilen şiirlerinden daha fazla şiiri olabileceğini de akla getirmektedir. Özellikle “Emin Paşa vafında” yazdığı kasidesinde şairliğine ilişkin yaptığı değerlendirmeler nazm ile ‘haylice’ uğraştığını göstermesi bakımından önemlidir. Kasidesinin fahriye kısmında şairliğinin değerlendirmesini yaparken kendisine “şâ'ir-i kudsî-nefes ve mu'cize-gû” sıfatlarını yakıştıran şair, sözlerinin “ilham” edildiğini söyler. Şairliğine ilişkin kullandığı bu ifadeler ile kendisinden ‘mu'ciz-beyân (G85/5), şâ'ir-i kudsî-nefes ü hak-gû (K39/47)’ olarak bahseden Nef'î'yi akla getirir. Sözlerini hayat vermesi bağlamında Mesîh'in ölüleri diriltmesine benzeten şair, kendisinin de gam ve keder ölülerine hayat verdiğinden bahseder.

Kim şâ'ir-i kudsî-nefes ü mu'cize-gûyum
Hep sözlerim ilhâm idüğü sırr-ı 'ayândır

İşte eser-i feyz-i kelâmım çü Mesîhâ
Çok mürde-i endûh u gama rûh-resândır

Fahriye kısmında memduhu üzerinden şiirine dair söyleyişlerde bulunan şair şiirdeki maharetini, hakikati anlatması bağlamında değerlendirir. Kasidenin bu kısmındaki diğer beyitlerde de şair sözünü “sihr ü beyân” biçiminde tarif ederken aynı zamanda inci, gevher olarak da vasıflandırır;

Beyne'l-vüzerâ hak bu ki yok zâtüña akrân
Ben şâ'irim ammâ sözümü sanma yalandır

Hayrî ne bu ibrâz-ı mübâhât ile da'vâ
Farz eyleyelim ki sühamîñ sihr ü beyândır

Bî-ragbet olup hâk-i mezelletde kalınca
Ma'nide kelâmın turalım gevher-i kândır

Şairin şiirin kıymeti noktasında kadrinin kıymetinin bilinmediğine ilişkin bir değerlendirmesini de görmek mümkündür;

Nakkâd-ı felek böyle sözü bir pula almaz
Ehl-i hüneriñ anıñ için hâli yamandır

Hayrî'nin mecmuada yer alan şiirleri değerlendirildiğinde klasik tarzı benimsediği ve bu tarzı devam ettirdiği görülmektedir. Özellikle Emin Paşa'nın övgüsünde yazdığı methiye, klasik kaside tertibine uygundur. Kasidelerde yer alan nesîb, girizgâh, tegazzül vb. bütün bölümler Hayrî'nin bu kasidesinde de vardır.

(Medhiye)

Cem-pâye hümâ-sâye Emîn Paşa ki anıñ
Zâtı cesed-i kişver-i devrâna revândır

Bahr-i himemi eyledi dünyâyı ihâta
Nehr-i keremi 'âleme dâ'im cereyândır

...

Sensin o 'atâ-kâr ki Hâtem saña nisbet
Muhtâc-ı direm sâ'il-i cûyende-i nândır

Sensin o sûtûde-halef-i mâder-i devrân
Kim zâtıñ ile 'âlemiyân fahr-ı Keşândır

(Tegazzül)

Ey nâle saña kim dedi var yâri uyandır
Ol âfeti ta'ciz edip benden usandır

Elbet urulur cân u göñülden aña 'âlem
Bir kirpigi ok kaşı kemân yosma civândır

Ol gonçeye isbât-ı dehen eyleseler de
Ben yok yere billâhî inanmam o yalandır

...

(Fahriye)

Beyne'l-vüzerâ hak bu ki yok zâtıña akrân
Ben şâ'irim ammâ sözümmü sanma yalandır

Kim şâ‘ir-i kudsî-nefes ü mu‘cize-gûyum
Hep sözlerim ilhâm idüğü sırr-ı ‘ayândır

(Duâ)

Söz gâyete erdi yeter itnâb ile tasdî‘
İfâ-yı du‘â eyleyecek vakt ü zamândır

Gazeller ile karşılaştırıldığında terkiplerin kasidede daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte kullanılan terkipler şiir geleneği içinde sıkça karşılaşılan örneklerdendir. Kasidenin bir ramazaniye olmasından dolayı kurgulanan hayaller de bu tür özelinde olmuştur.

Ta‘rîz için ehl-i dili ya asdı sipihre
Misvâk-ı dü-tâ-yı sûfiyân-ı ramazandır

Etmişdi o meh vuslatı iftârın işâret
‘Aks etdi sipihre eser-i sîm-benândır

Etmişdi bizi vuslatı iftârına da‘vet
Bilmem ‘acep ol vakt-i mübârek ne zamândır

Hayrî’nin gazellerindeki hayaller bilindik, şairlerin sıkça başvurduğu tasvirlerdir. Gazellerin çoğunda sevgiliye terennüm söz konusudur. Güzellik unsurları ve bu unsurların şair penceresinden yorumu dikkat çekicidir. Temel tipler gelenek içinde belirli özellikler çerçevesinde ele alındığından şiirlerde kullanılan kelime kadrosu ve terkipler de aynı doğrultuda tekrar edilmiştir.

Şükûfe-zâr-ı hayâlimde bir gül-i terdir
‘İzâr-ı yâr ki rengîn ü hoş musavverdir

Nice mest-i müdâm olmaz hayâl etdikçe ‘uşşâkı
Tasavvurda lebi gûyâ şarâb-ı erguvânîdir

Şûriş-i zülfü cihânı târumâr eyleser de
Bir nigâh-ı nâz-âlûdu yine teshîr eder

Şair, Emin Paşa’nın methinde yazdığı gazellerde de aynı üslubunu devam ettirmiş, bir sevgili/memduh ve onun özellikleri üzerinden hayaller ve söyleyişlerde bulunmuştur. Gazellerde bir sevgiliyi hatırlatan “itâb-ı nâz-âlûd, perî-rûy, mübtelâ-

yı hüsn ü ân, ‘ârız-ı yâr, gül-i handân vb.’ ifadeleri de gelenek içinde şairlerin zihninde yer edinmiş söyleyişlerdir.

‘Îtâb-ı nâz-âlûdu safâ-yı câvidânîdir
Hitâb-ı feyz-i mezmûru cihâna rûh-ı sânidir

N’ola her ân añıp nâlân olursam ol perî-rûyu
Ki zîrâ gönülüm anıñ mübtelâ-yı hüsn ü ânıdır

Bir kerre nigâh etmiş idim ‘ârız-ı yâre
Bâg-ı dil ü cân hep gül-i handân ile toldu

Klasik şiirdeki temel tiplere ilişkin söyleyişler yanında şairlerin sıkça dillendirdiği felekten şikayet konusunda Hayrî’nin de benzer söyleyişleri vardır. Şaire göre işi cevri etmek olan felek her daim cefasını arttırmakta, vefanın emaresini dahi göstermemektedir.

Bilmem a felek cevriñi müzdâd nedendir
N’etdüm saña bu mertebe bî-dâd nedendir

Sifâl-i bezm-i safâ dâ’ir olmadı gitdi
Felekde mihr ü vefâ zâhir olmadı gitdi

Şairin kendi şairliği ve şiirine ilişkin yazdığı bir gazel, onun kendi şiirini nasıl vasıflandırdığını göstermesi bakımından önemlidir. Beş beyitten oluşan gazelin ilk üç beyti musarradır ve zü’l-metâlî bir gazeldir. Şair gazelde şiiri/sözü için “feyz-fermâ-yı cihân, rûh-bahş-ı mürdegân, nutk-ı ‘Îsâ-vâr, vâridât-ı genc-i ilhâm u ma‘ânî” terkiplerini kullanırken aynı zamanda düşmanlarına karşı da sözünün “zehr-i mâr” olduğunu söyler.

Hâver-i mihr-i sühandır tab‘-ı pür-envârımız
Feyz-fermâ-yı cihân olsa ne var eş‘arımız

Rûh-bahş-ı mürdegândır nutk-ı ‘Îsâ-vârımız
Kec-nazar hussâda zehr-i mârdır güftârımız

Vâridât-ı genc-i ilhâm u ma‘ânî kâlimiz
‘Âleme bahş-ı nisâb-ı zevk ider âsârımız

Edirneli Hayrî'nin mecmuada yer alan şiirlerinden hareketle onun klasik üslupta şiirler yazan bir şair olduğu söylenebilir. Şairin gazellerinde klasik üslubun özellikleri ve kullanılan hayal/tasvirlerin ortaklığı göze çarpmaktadır. Kurduğu hayaller kullandığı mazmunlarda bu ortaklığı devam ettirdiği söylenebilir. Şairin, şiirine ilişkin değerlendirmeleri de genel anlamda şairlerin benzetme dünyasına paralel biçimde hem yazdığı gazellerde hem de mahlas beyitlerinde görülmektedir.

2. Şiirlerin Şekil Özellikleri

Mecmuada Hayrî'ye ait 1 kaside, 16 gazel, 3 kıta, 3 müfred ve 3 beyit vardır. Gazellerde kullanılan redifler arasında “*ne i‘tibâr, eder, nedendir, sandılar, garaz, gönlüm, zülfün ile, olmadı gitdi, ile toldu*” kelimeleri/kelime grupları yer almaktadır. Gazeller içinde en fazla râ () harfinden gazel yazılmıştır. Gazeller çoğunlukla 5 ve 7 beyit arasındadır, bunun yanında “*gazel*” ve “*gazel-i Hayrî*” başlıklı iki gazel 9 beyittir. Bu iki gazel, şairin divan kâtipliğini yaptığı Emin Paşa'ya methiyedir;

Hayâl-i tûg-i ebrûsu kazâ-yı âsumânîdir
Velîkin çeşm-i câdûsu belâ-yı nâgehânîdir

Velîyyü'n-ni‘metim Dârâ-hadem ya‘nî Emîn Paşa
Ki düstûrûn devrânî müşârun bi'l-benânîdir

...

La‘lûñ göricek iki gözüm kan ile toldu
San câm idi bak bâde-i rummân ile toldu

Cem-kadr ü felek-pâye Emîn Paşa ki anî
‘Ahdinde cihân ‘adl-i firâvân ile toldu

Hayrî'nin mecmuaya kaydedilen şiirleri arasında gazeller -methiye olarak iki gazel hariç- dışında diğer nazım şekillerindeki bütün şiirlerin bir vesile ile Emin Paşa'ya yazılmış şiirler olduğu görülmektedir. Şairin Emin Paşa ve onun çeşitli icraatları hakkında düşürdüğü tarihlerden bazıları şunlardır;

Olup gevher-nisârımızda nâsa söyledim târîh
Emîn Paşayı ibkâ etdi câhında şeh-i Cem-câh (1250)

Hân Mahmûduñ vezîr ibn-i vezîr-i efhamı
Ma‘delet-pîrâ Emîn Paşa-yı ekrem kadr-dân

Çâker-i dîrîni Hayrî yazdı târîh-i zerin
Tabye yaptı emr-i hâkân ile düstûr-ı zamân (1251)

Hıdîv-i ma‘delet-ârâ Emîn Paşa kim
Vezîr-zâde vezîri şeh-i cihân-bânîñ

Kalem-den tamladı bir dâne-i cevher gibi târîh
Livâ-yı Tırhala buldu Emîn Paşa ile zînet

Şiirlerin bütününe bakıldığında vezin olarak müctes bahrinin “*mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün*” kalıbı en çok kullanılan vezindir. Bu vezin daha ziyade gazel ve kıtalarda tercih edilmiştir. İkinci sırada remel bahrinin “*fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*” kalıbı ve sonrasında hezec bahrinden “*mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün*” kalıbı yine en çok tercih edilen kalıplardır. Hezec bahrinden “*mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün*”, muzari bahrinden “*mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün*” ile remel bahrinden “*fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*” kalıplarıyla da şiirler yazılmıştır.

3. Hayrî’nin Şiirleri

1. [yp.46]

Edirneli Hayrî Efendi

Kaşîde der-vaşf-ı Emîn Paşa

mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün
Şanma görünen gökde hilâl-i ramazândır
Şıçradı kadeh-pâre-i peymâne-keşândır

Rindân-ı mey-âşâmı yâhûd şîhne-i gerdün
Tenzîr için‘arz eyledi engüş-t-i beyândır

Ta‘rîz için ehl-i dili ya aşdı sipihre
Misvâk-ı dü-tâ-yı şüfiyân-ı ramazândır

Rindânı siper etmek için nâvek-i ta‘ne
Ya pîr-i felek almış ele işte kemândır

Ressām-ı sipihr eyledi mā-hezl ile taşvīr
Şan şekl-i kad-i ham-şüde-i pīr-i muğandır

Etmışdi o meh vuşlatı iftārın işāret
‘Aks etdi sipihre eşer-i sīm-benāndır

Ta‘vīz için aşıldı yāhūd gerden-i çarha
Şemşīr-i cihāngīr-i hūdāvend-i cihāndır

Māh-ı ramazān tal‘at-ı ikbāline hayrān
Hürşīd-i celāliyle cihān pūr-leme‘andır

Dārā-yı Sikender-ħadem-i dāver-i devrān
Düstūr-ı Ferīdūn-ħaşem-i vaqt ü zamāndır

Cem-pāye hümā-sāye Emīn Paşa ki anıñ
Zātı cesed-i kişver-i devrāna revāndır

Baħr-i himemi eyledi dünyāyı ihāta
Nehr-i keremi ‘āleme dā’im cereyāndır

Tedbīri ħakīmāne taħayyürde [pūr]-idrāk
Şemşīri le‘īmāne hemīn āfet-i cāndır

Ƙurd ile koyun etdi refākat ...³
Gördüm ben o emniyyet-i tāmme bu zamāndır

Reşk eylese rıdvān yeridir ‘āleme şimdi
‘Ahdinde cihān gıbta-geh-i bāğ-ı cināndır

Feryād eder Ƙalmadı devrinde sitemden
Nāyī der isek dā’im anıñ kārı fiğāndır

Etsem yeridir bende ğazel-ħānlıka āğāz
Bu şevk ile çün ħāme daħi raqs-künāndır

Ey nāle saña kim dedi var yāri uyandır
Ol āfeti ta‘cīz edip benden uşandır

Elbet urulur cān u gönülden aña ‘ālem
Bir kırıgı oğ kaşı kemān yoşma civāndır

Ol gönçeye işbāt-ı dehen eyleseler de
Ben yoğ yere billāhī inanmam o yalandır

Var yoğ ne ise ehl-i sūhan söyledi çoğ söz
Ben kılca aña harf kıtamam bahş-i ziyāndır

Nağdīne-i eşki tükedinceye çalışdıñ
Ey dīde aña hālını var şimdi inandır

Etmışdi bizi vuşlatı iftārına da‘vet
Bilmem ‘acep ol vaqt-i mübārek ne zamāndır

Cem-ıqadr u felek-cāh vezīr ibn-i vezīrā
Ey halka der-i ma‘deletīñ kehf-i emāndır

Sensin o ‘atā-kār ki Hātem saña nisbet
Muhtāc-ı direm sā’il-i cūyende-i nāndır

Sensin o sūtūde-ı halef-i māder-i devrān
Kim zātıñ ile ‘ālemiyān fahr-ı Keşāndır

Beyne’l-vüzerā hağ bu ki yoğ zātıña akrān
Ben şā’irim ammā sözümü şanma yalandır

Kim şā’ir-i kudsī-nefes ü mu‘cize-gūyum
Hep sözlerim ilhām idüğü sırr-ı ‘ayāndır

Endişeme imdād eder feyz-i ilāhī
Tevfīk-i refīk olduğı bī-reyb ü gümāndır

İşte eşer-i feyz-i kelāmım çü Mesīhā
Çoğ mürde-i endüh u gama rūḥ-resāndır

Da‘vā-yı tefāḥür ederim çüñkü kelāmım
Taḥsīn ile emzā zere-i nükte-verāndır

Ḥayrī ne bu ibrāz-ı mübāhāt ile da‘vā
Farz eyleyelim ki sūhanıñ sihr ü beyāndır

Bî-rağbet olup hâk-i mezelletde kalınca
Ma'nide kelâmın tatalım gevher-i kândır

Naqqâd-ı felek böyle sözü bir pula almaz
Ehl-i hüneriñ anıñ için hâli yamandır

Lâzım ise de cevriñi ta'dâd sipihriñ
Tezkârı dañi işte hırâş-âver-i cândır

Söz gâyete erdi yeter ıtñâb ile taşdı
İfâ-yı du'â eyleyecek vaqt ü zamandır

Her sâle kudümüyla mübâhât ederek halk
Tâ kim diyeler işte mübarek ramazandır

Allâh ide 'ömrünü ikbâlini efzûn
Beyne'l-vüzerâ denile Dârâ-yı cihândır

2. [yp.48]

mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün
Ey gamzesi dil-süz meded cânımı yakma
Vey çeşmi ciger-düz amân öyle kıya bakma

Yüz sürmedir ayağına bir kerre murâdım
Gel meclislere iki gözüm sen yine çağma

Kayd-ı gam-ı 'aşkıñ yetişir baña civânım
Zencîr-i ham-ı zülfini hîç boynuma tağma

Tâc-ı ser-i hübân-ı cihânsın sen efendim
Her gördüğüñ alçaqlara gel şu gibi ağma

'İyd üstüdür et bârî hemân luğf ile mesrûr
Kurbânıñ olam Hayrîyi mağzûn bırakma

3. [yp.47]

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Eşk-i hûn-âlûd-ı hasretle cihân tolma mı ya
Giderek reşk-âver-i tûfân-ı Nûh olma mı ya

‘Âkıbet⁴ sâķī-i devrāndan
Cām-ı şahbā-[y1] maħabbet gül gibi şolmaz mı ya

‘Ālemün bezm-i mükāfāt olduğu derkār iken
Her kiři bi‘l-āħare etdigini bulmaz mı ya

Ol nigārim sāde-ruħsāra nařīhat eylemiş
‘Āřıkān ger çekse rīř-i zāhidi bulmaz mı ya

Āb-ı dīdem Ĥayriyā řebnem gibi rīzān iken
Ol gül-i bāĝ-ı melāħat açılıp gülmez mi ya

4. [yp.49]

mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün
Levm-āzmā-yı ‘aşķda ‘āra ne i‘tibār
Zevķ-āřnā-yı ta‘ne veķāra ne i‘tibār

Geldikçe yāda dilber-i nev-ħattım ağlarım
Bī-reřħa ebr-i fařl-ı bahāra ne i‘tibār

Yol ķocadır ya kelbi be-her gün raķīb-i dün
Yüz yol giderse kūy-ı nigāra ne i‘tibār

Ādāb-ı ‘aşķı şem‘ ile pervānedir bilen
Gül-ħand-i verd ü āh-ı hezāra ne i‘tibār

Biz sübħa-gerd-i sāĝar-ı bezm-i maħabbetiz
Tesbīħ-i zühdü elde řümāra ne i‘tibār

Fikr-i ‘izār u ĥālî yeter rüz [u] řeb bize
‘Ālemde fark-ı leyl ü nehāra ne i‘tibār

Ĥayrî cenāb-ı Feyzīye peyrev iken saňa
Rāh-ı sūħanda böyle ķarāra ne i‘tibār

5. [yp.49]

mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün
řüküfe-zār-ı ĥayālimde bir gül-i terdir
‘İzār-ı yār ki rengīn ü ĥoř muşavverdir

Nigār-hāne-i ṭab‘ımda sünbül-i terdir
Haṭ-ı nev-āmede-i yār kim muşavverdir

Ḥayāl-i ḥāl ise dāğ-ı derūnı tıfl-ı diliñ
Bu dāğ ile yüzi ağ olmamak muḳarrerdir

Arar bulur dile cā çarḫ-ı heftümīn olsa
Ḥadeng-i ğamzesi şan yedi başlı ejderdir

Yeridir olsa ger ālūd-ı ḥāk-i kūy-ı nigār
Sirişt-i zātımız ol ḥāk ile muḥammerdir

Degil nümāyiş-i pehlū şafīḥa-i tende
Ḥavādīş-i feleki ḳayda tār-ı meştürdur

Ayağına o nihāl-i melāḥatiñ Ḥayrī
Be-cā düşer ise ser-tā-be-pāy-ı dilberdir

6. [yp.48]

mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

Ḥayāl-i tiğ-i ebrūsu ḳazā-yı āsumānīdir
Velīkin çeşm-i cādūsu belā-yı nāgehānīdir

‘İtāb-ı nāz-ālūdı şafā-yı cāvidānīdir
Ḥiṭāb-ı feyz-fermūdu cihāna rūḫ-ı şānīdir

Nümāyiş-kār olan gird-i ‘izārında o meh-rūyuñ
Haṭ-ı nev-ḫīz şanma dūd-ı āh-ı ‘āşīḳānīdir

Nice mest-i müdām olmaz ḥayāl etdikçe ‘uşşāḳı
Taşavvurda lebi gūyā şarāb-ı erguvānīdir

N’ola her ān añıp nālān olursam ol perī-rūyu
Ki zīrā göñlüm anıñ mübtelā-yı ḥüsn ü ānıdır

Veliyyü’n-ni‘metim Dārā-ḥadem ya’nī Emīn Paşa
Ki düstürün devrāniñ müşārun bi’l-benānıdır

Şeḳāvet pīşegāniñ ḳırdı yekser rütb-i tezvīriñ
Sezādır dine şimdi ‘ālemiñ şāhib-ḳırānıdır

Verir cān luṭfuna ehl-i recā şemşirine a‘dā
Şehāvetde şecā‘atde cihānıñ Kahramānıdır

Du‘ā-yı izdiyād-ı ‘ömr ü iḳbāli gece gündüz
Ḳulu Ḥayrî gibi bi’l-cümle vird-i bendegānıdır

7. [yp.48]

mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün
Nedir o şühda āyā bu dil-şikenlikler
Ḳırıp geçirdi bizi bu sitem-figenlikler

Görünce dīde-i bīmār ḡamze-i mestiñ
Gelir mi ḥātıra hıç saḡlık esenlikler

Ṭarīḳ-i şabrını hep çaldı çarptı ‘uşşāḳıñ
O düzd-i ḡamzeye vergi bu rāh-zenlikler

Ṭaraf ṭaraf leb-i cūlarda māh-rūlarla
Henüz ne semtde ḳaldı ‘aceb o şenlikler

Libās-ı faḫr ise de ḫalk-ı ‘āleme yekser
Ḳabā gelür bize Ḥayrî ḳabāyī benlikler

8. [yp.47]

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün
Ḡamzesi taḫrīb-i bünyān-ı dili tedbīr eder
Līk çeşm-i iltifātı baḳ yine ta‘mīr eder

Şūriş-i zūlfü cihānı tārumār eylerse de
Bir nigāh-ı nāz-ālūdu yine teşhīr eder

Ḥaṭṭ-ı ruḫsārı degil üftādegān-ı ḫüsnüne
Ḳātīb-i ḳudret meger emr-i ḳazā taḫrīr eder

Her birisi bir dehendür dāḡhā-yi sīnemiñ
Dembedem zaḫm-ı zebān-ı ḡamzeyi taḫrīr eder

Ḳayd-ı tanzīre düşüp nazm-ı güzīn-i rāmizi
Ḥayriyā kilik-i siyehkārıñ neler taḳdīr eder

Ḳuvvet-i ṭab‘ı o üstād-ı ma‘ālī-himmetiñ
Vādī-i güftārda çok genc-i ṭab‘ı pīr eder

9. [yp.47]

mef'ülü mefā'ülü mefā'ülü fe'ülün
 Bilmem a felek cevriñi müzdād nedendir
 N'etdüm saña bu mertebe bī-dād nedendir

Hep cevrleriñ bir yaña dursun hele zālīm
 Bu rütbe beni yārdan ib'ād nedendir

Şāyed müte'eşşir olur [o] bülbül o gonca
 Bu nāliš-i hemvār u bu feryād nedendir

Mecbūru iken sen daħi dildārıñ a zāhid
 'Uşşākı yine tōhmet ile yād nedendir

Göstermede bir demde biñ āfāt-ı kıyāmet
 Bu şīve-i reftār-ı nev-icād nedendir

'Uşşāk ile āgyār dizilmiş der-i yāra
 Bilmem ki bu cem'iyet-i ezdād nedendir

Dīdār-ı sūhan-pervere peyrev olamazken
 Hayrī bu zemīnde ğazel inşād nedendir

10. [yp.45]

mef'ülü fā'ilātü mefā'ülü fā'ilün
 Cām-ı şarāb-ı vaşla göñül doydu şandılar
 Sākī-i dehr o ke'si tolu koydu şandılar

Kūtāh 'aқıllılar [nice] teşbīhler etdiler
 'Ar'arla қadd-i dilberi bir boydu şandılar

Etmişken 'aқl-ı 'ālemi tārāc yeksere
 Düzd-i nigāhı sāde beni şoydu şandılar

Ol kebk-i nāza kec baқışı kıldı gerçi kör
 Çeşm-i raқībi hālk ğurāb oydu şandılar

Āgyār-ı bed-nihāda sen ip taқdığıñ görüp
 'Ālem daħi o kelbi şehā şoydu şandılar

11. [yp.48]

fa 'ilātün fa 'ilātün fa 'ilātün fa 'ilün
 Hâver-i mihr-i sühandır tab'-ı pür-envârimiz
 Feyz-fermâ-yı cihân olsa ne var eş'ârimiz

Rûh-bağş-ı mürdegândır nuḡk-ı 'İsâ-vârimiz
 Kec-nazar ḡussâda zehr-i mârdır güftârimiz

Vâridât-ı genc-i ilhâm u ma'ânî kâlimiz
 'Âleme bağş-ı nişâb-ı zevk ider âşârimiz

Mâh-ı nev şanma debîrân-ı felek tevķîr ile
 Şafha-i çarḡa yazarlar mışra'-ı eş'ârimiz

Ḥayriyâ mir'ât-ı dilde bu taşâvîre sebep
 Feyz-i ...⁵ ḡazret-i dîdârimiz

12. [yp.49]

fâ 'ilātün fâ 'ilātün fâ 'ilātün fâ 'ilün
 Ḥilḡatiñdir biline nüh ḡâk-ı vâlâdan ġarâz
 Vuşlatiñdir Ḳâbe ḡavseynü ev ednâdan ġarâz

Olmayaydı sâyesi dâl-i keşâfet zâtına
 Ḳâmetiñdir der idüm ḡuld iç[re] Tûbâdan ġarâz

Bezm-i ḡâş-ı 'aşķına peymâne vü nuḡl olmadır
 Gerdiş-i mihr ü meh ü 'ıḡd-i şüreyyâdan ġarâz

Mürdegâna feyz-i nuḡk-ı rûḡ-bağşın 'arz eder
 Nuḡk ile iḡyâ-yı emvât-ı Mesîḡâdan ġarâz

Râmiz-i üstâda peyrevlik degil ḡaddim velî
 İtimâs-ı Feyzîdir Ḥayrî bu imâdan ġarâz

13. [yp.49]

mefâ 'ilün fe 'ilātün mefâ 'ilün fe 'ilün
 Yer olsa daḡi bu bezm içre ke's-i ümmîdiñ
 Ne farkı şimdi sifâl ile câm-ı Cemşîdiñ

Be-cā olurdu cemāl-i nigāra teşbīhi
Hilāl-i zīb-i cebīni olaydı hūrşīdiñ

Netīcesi ne haber verecek müberhen iken
Muqaddemāt çıkalı nedir bu teşyīdiñ

Doğundu sille-i āhım sipihre ra‘d degil
Kulağı çınladı dehşetle işte Nāhīdiñ

Bu pīç ü tīb ile nolsun ‘alāyık-ı dehre
Revābıt-ı emeli Hıyırī böyle teşyīdiñ

14. [yp.47]

fe ‘ilātün mefā ‘ilün fe ‘ilün
Beste-i zülf-i yārdır göñlüm
Bağ ne kayda düçārdır göñlüm

O felek-meşrebiñ hevāsı ile
Doğrusu bī-ğarārdır göñlüm

Ey şabā gel doğunma perçemine
Ki henüz tarmārıñ göñlüm

Gül-‘izārı hayāl-i müdām
Bülbül-i bāğı zārdır göñlüm

Feyz-i mihri ile o hūrşīdiñ
Bez[i]me tābdārdır göñlüm

Ben anı ‘aşk-ı yāre haşr etdim
Ğayrıda şanma vardır göñlüm

Püte-i ‘aşk içinde kal‘ olmuş
Zār kāmil ‘ayārdır göñlüm

Dolaşıp dām-ı zülfüne Hıyırī
Tutulur şan şikārdır göñlüm

15. [yp.48]

mefā ‘ilün fe ‘ilātün mefā ‘ilün fe ‘ilün
Nedir bu pīçiş-i hātır hayāl-i zülfüñ ile
Tolaşdı rişte-i fikr iştiğāl-i zülfüñ ile

Yolundu haylice saçlar şakallar ey meh-rû
Cidâl-i müy-miyân u maḳâl-i zülfüñ ile

Vücüdu kılca kalırsa ḫalâş ümîd etmez
Girifte-dil olan ‘âşık nekâl-i zülfüñ ile

Arar mı bâl-i hümâyı olunca ‘âşık-ı zâr
Enâmil-i emel-ârâ nevâl-i zülfüñ ile

Edince Ḥayrî beni li’âm fitneyi taḫrîk
Ḳarışdı ḫıṭṭa-ı Şâm iḫtilâl-i zülfüñ ile

16. [yp.45]

mefâ ‘ilün fe ‘ilâtün mefâ ‘ilün fe ‘ilün
Sifâl-i bezm-i şafâ dâ’ir olmadı gitdi
Felekde mihr ü vefâ zâhir olmadı gitdi

Devâm-ı revnaḳı yok Feyzî müste‘âr olanıñ
Hemîşe rûy-ı kamer [zâhir] olmadı gitdi

Ḥumâr-ı ye’s ile gerçi çekilmez oldu ayaḡ
Neşât-ı câm-ı emel bâhir olmadı gitdi

Efendi ḫarf-i niyâzı ne şarf eder bilmem
Meşelde ‘amra da zeyd nâsır olmadı gitdi

O âfetiñ bize Ḥayrî mu‘âmelâtından
Vefâ emâresi der-ḫâtır olmadı gitdi

17. [yp.45]

mef’ülü mefâ ‘lî mefâ ‘lî fe ‘ülün

La’lûñ göricek iki gözüm ḳan ile ṭoldu
Şan câm idi baḳ bâde-i rummân ile ṭoldu

Bir kerre niḡâh etmiş idim ‘ârız-ı yâre
Bâḡ-ı dil ü cân hep gül-i ḫandân ile ṭoldu

Eflâke çıkarsa yeridir düd-ı siyâhım
Çün ‘âlem-i dil âteş-i hicrân ile ṭoldu

Peymāne-i çeşm-i ter-i rindān boşalır mı
Çün dest-i ğam-ı sākī-i devrān ile ʔoldu

Çalsın mı tehī gūş-ı felek nālelerimden
Kim ke‘s-i emel hep mey-i ħirmān ile ʔoldu

Tārīk-i dil nūra mübeddel olur elbet
Tāb-ı himem dāver-i devrān ile ʔoldu

Cem-ķadr ü felek-pāye Emīn Paşa ki anıñ
‘Ahdinde cihān ‘adl-i firāvān ile ʔoldu

Farzdır ederim Ħayrī du‘āsın ķuluyam līk
Baķ maħfel-i iķbāle Őenā-ħān ile ʔoldu

Ṭab‘ım ne var eyler ise tīsār cevāhir
Feyz-i himem-i rāmiz-i zīşān ile ʔoldu

18. [yp.44]

Tārīħ-i Berāy-ı İbķā-yı Veliyyü’n-Ni‘amī
mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün
Şehensāh-ı cihāniñ Āşaf-ı Cem-ķadr ü zīşānı
Vezīr ibn-i vezīr ya‘nī Emīn Paşa-yı gerdün-cāh

Veliyyü’n-ni‘metimdir medħ-i vālāsın hele Ħayrī
Olur ħaķķı ile idrākim tīfā etmede kūtāh

Anıñ çün izdiyād-ı ‘ömr ü iķbāli temennāsın
Hemān ārāyiş-efzā-yı zebān etmekdeyim her gāh

Olup gevher-nişārımızda nāsa söyledim tārīħ
Emīn Paşayı ibķā etdi cāhında Şeh-i Cem-cāh
(1250)

19. [yp.44]

Tārīħ Berāy-ı Ṭabye-i Ğolos
fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün
Ħān Maħmūduñ vezīr ibn-i vezīr-i efħamı
Ma‘delet-pīrā Emīn Paşa-yı ekrem ķadr-dān

Cāmi‘-i aḥkām-ı dād dāfi‘-i ḥıṣn-ı fesād
Sālik-i rāh-ı sedād māye-baḥş-ı ‘izz ü şān

Naḳd-i himmet şarf edip inşāsına bu ṭabyeniñ
Emr ü fermān eyleyince dāver-i gītī-sitān

Ḥaḳ te‘ālā ‘ömr ü iḳbālını efzūn eylesin
Sāye-i luṭfunda āsūde ola her dem cihān

Çāker-i dīrini Ḥayrî yazdı tārīḥ-i zerin
Ṭabye yaptı emr-i ḥāḳān ile düstūr-ı zamān (1251)

20. [yp.44]

Tārīḥ Berāy-ı Liḥye-i Veliyyü’n-Ni‘amī
mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün
Ḥıdīv-i ma‘delet-ārā Emīn Paşa kim
Vezīr-zāde vezīri şeh-i cihān-bāniñ

Be-cā olur ise cārüb-ı dergeh-i ‘adli
Hezār şerm ile bāl-i hümā o Dārāniñ

Olaydı zühresi gerdün-ı dūn eylerdi
Şadef iftikār ile deryüzeḡ-i iḥsāniñ

Ey āfitāb-ı sipihr-i vezāret ‘ālemde
Bilindi zātıñ ile feyzi şaṭvet ü şāniñ

Bahār-ı ḥaṭṭıñ ile buldu tāze cān cihān
Döküldü reşk ile eşki seḫāb-ı nīsāniñ

Cemāl-i pākine ol rütbe ḥilye-i liḥye
Fürüg verdi ki ta‘rifiñ edemem anıñ

Hemān bu şevḳ ile riş-i ruḳye vü emeli
Ḳuluña eyledi tebsīr emr ü fermāniñ

Fürüg-baḥş ola tā ḥaṭṭ-ı ...⁶ ḥübāna
Ḥüdā münevver ede mihr-i devlet ü şāniñ

Kemîne çâkeri Hayrî dedi iki târîh
Birisî sâde biri cevherîndür anîñ

Bürüz-ı haṭṭ nehâr-ı nev ile oldu henüz (1252)
Cemâl-i gülşeni tezyîn Emîn Paşanıñ (1252)

21. [yp.44]

Târîh Berây-ı Liḫye-i Faḫîr

mefâ 'ilün fe 'ilâtün mefâ 'ilün fe 'ilün
Şaḫalîma geçirip söz dedim zerrîn târîh
Hüdâ mübârek ede Hayrî liḫyeñi saña da (1252)

22. [yp.44]

Berây-ı Târîh-i Tâtârân Bâ-Ni'me

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün
Çıkdı târîh-i mücevher iki dizginde hemân
Ḳapdı koyverdi şaḫal-ı esbini ser-tâtârân (1252)

23. [yp.44]

Târîh-i Mansıb Şoden-i Veliyyü'n-Ni'amî

mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün
Ḳalemdeñ ṭamladı bir dâne-i cevher gibi târîh
Livâ-yı Tırḫala buldu Emîn Paşa ile zînet

24. [yp.49]

fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün
Yeñişehri yeñiden eyleyip i'mârı murâd
Yapdı bu resm-i nevin üzre muvaḫḫit-ḫâne

25. [yp.48]

mefâ 'ilün fe 'ilâtün mefâ 'ilün fe 'ilün
Ḳapılmadan o ḫapıdan nevrese dil-i zâr
Şuyunca varılarak bir ḫapaḫ atılsa ne var

26. [yp.47]

mefâ 'ilün fe 'ilâtün mefâ 'ilün fe 'ilün
O zîl-zen bizi hep mest-i ḫanzil etdi meger
Ki seyr edince yürekler tiril tiril titrer

Sonuç

Mecmualar arasında belli bir özellik/unsur etrafında derlenenler edebiyat tarihine yeni bilgiler, katkılar sunabilmektedir. Böyle bir özellik ekseninde derlendiği düşünülen bir mecmuaya yine tespit edilen özellik/unsur çerçevesinde Hayrî mahlaslı bir şairin şiirleri de eklenmiştir. Çalışmada şairin kimliği biyografik kaynaklardan tespit edilmiş ve bu kaynaklarda şairin şiirlerine ilişkin az sayıda örneklere ulaşılmıştır. Bu örneklere mecmuada tespit edilen şiirler de eklenmiş, şairin toplamda 1 kaside, 16 gazel, 3 kıta, 3 müfret ve 3 beyitten oluşan toplam 26 şiirinin metni sunulmuştur. Bu derlemeden hareketle şairin üslubuna dair çıkarımlar ve değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada tespit edilen şiirlerinden hareketle şairin şiir ile bir hayli meşgul olduğu ve klasik üslubu devam ettirme noktasında temel kalıplara vakıf olduğu söylenebilir. Bu meşgulliyetinden hareketle daha fazla şiirinin olabileceğini/bulunabileceğini söylemek mümkündür. Mecmuaya kaydedilen şiirlerin yalnızca bir nazım şekli özelinde kalmayıp kaside, gazel, kıta vb. nispeten geniş bir çerçevede olması, farklı nazım şekillerinden bir seçme yapıldığını da akla getirmektedir. Şiirler arasında bulunan tarihler, geleneğin son dönemlerinde artış gösteren genel konuların tipik yansımalarıdır. Bu çalışma ile kaynaklarda “haylice eşârı” olan 19. yüzyıl şairi Hayrî'nin tespit edilen şiirleri ortaya konularak daha sonraki çalışmalara bir zemin oluşturulması amaçlanmıştır.

Kaynakça

Adıgüzel, Niyazi; Gündoğdu, Raşit. (2014). *Ahmed Bâdî Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*. Edirne: Trakya Üniversitesi-Yayımları.

Ahmed Bâdî. *Riyâz-ı Belde-i Edirne*. Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi.

No: 22 Sel 2315/1-2-3.

Akkuş, Metin. (2018). *Nefî Divanı*.

e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0>

(e.t. 24.05.2020).

Aksoyak, İ. Hakkı. (2014). Hayrî Efendi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEIS).

<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayri-efendi> (e.t. 03.07.2020).

Çiftçi, Ömer. (2017). *Fatin Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eş'âr)*.

e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0>
(e.t. 18.06.2020).

Mecmua-i Eş'ar ve Münşeat. Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi. No: 22 Sel 2299.

Mecmua-i Şuara (?). Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi. No: 22 Sel 2110.

Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmânî* (hızl. Nuri Akbayer) Tarih Vakfi Yurt Yayınları. İstanbul.